

Avguštín Malle

SLOVENSKA POLITIKA NA KOROŠKEM 1893—1904

Referat na XVIII. zborovanju slovenskih zgodovinarjev, Kranjska gora—Jesenice, 29. sept. — 2. okt. 1976

Po odstopu Taaffeja se slovenska politika na Koroškem ni bistveno spremenila. Vztrajala je vsa naslednja leta na konzervativno-klerikalnih pozicijah, požela v letih 1893—1904 navidezne uspehe in se morala pri deželnozborskih volitvah 1902 sprijazniti s katastrofalnim porazom. V deželnem zboru je bila po teh volitvah zastopana le še z enim poslancem. Povezava slovensko konzervativno-klerikalnega tabora z nemškimi konservativci, ki so na zunaj poudarjali, da jim je vera prvo in narodnost šele na drugem mestu, se je z ustanovitvijo Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem močno zrahljala, deloma pa za kratek čas prekinila. Vendar so slovenski in nemški konservativci tudi še po 1890 sklepali volilne sporazume in dogovore, pri katerih je igral svojo vlogo tudi ordinariat krške škofije. Nemški konservativci so Slovincem priznavali enakopravnost v uradu in šoli le v okviru obstoječih kronovin in zelo zadržano in negativno ocenjevali stike in povezavo koroških slovenskih konzervativnih politikov z Ljubljano, kar se je še posebno izkazalo ob priliki prvega slovenskega katoliškega shoda. Z organizacijsko osamosvojitvijo so se koroški Slovenci približali splošnemu slovenskemu katoliškemu gibanju. Ta osamosvojitvev je tudi izpričala, da nemški konzervativci brez naslonitve na Slovence niso realna sila; sicer je že Andrej Einspieler spoznal na pozna leta zgrešenost politike povezovanja z nemškimi konservativci, ki je bila tudi njegova politika. Nemški konzervativci so po organizatorični osamosvojitvi slovenskega konzervativnega tabora celo izgubili svoj časopis. Pri reorganizaciji nemškega konzervativnega tabora pa so odločilno sodelovali tudi koroški Slovenci. Ob volitvah v deželni in državni zbor se je najbolj jasno kazalo, da povezava med konservativnimi Slovenci in Nemci nima uspeha. Nemški konzervativci so pri volitvah le redko podprli slovenske konzervativne kandidate, medtem ko so se slovenski volilni možje držali dogovorov. Skupni konzervativni tabor je nudil političnemu nasprotniku široke možnosti za demagoške napade in propagando. Nemškim volilcem je skušal sugerirati, da naj ne volijo nemških konzervativnih kandidatov, češ, da le-ti ne zastopajo nemških nacionalnih interesov, slovenskim volilcem pa je zlasti dopovedoval, da je njihovim poslancem več za vero nego za narodnost in to utemeljeval na podlagi skupnega slovensko-nemškega konzervativnega nastopanja na volitvah.

Če nekoliko globlje pogledamo slovensko-nemško konzervativno volilno nastopanje in politiko in v tej povezavi vlogo krškega ordinariata, ki ni bila nepomembna, potem lahko zapišemo, da politika krškega ordinariata ni bila

preveč iskrena. Pri krškem ordinariatu so igrali koroški Slovenci vsekakor pomembno vlogo, nikdar pa tam niso gospodovali. Boj Andreja Einspielerja proti »ta višjim farijem« je dokumentiran in le malo verjetno je, da se je le-ta bojeval proti slovenskemu kleru, ki je imel na škofijstvu, kot že rečeno, važno vlogo. Tudi tu so bile postavljene in določene meje koroškim Slovincem in slovenska duhovščina je morala spoznavati, da tudi pod škofovim ordinariatom bije germansko srce. To še v posebni meri velja za škofa Funderja, ki je branil in ohranjeval koroški mir na ta način, da je prepovedal slovenski duhovščini politično udejstvovanje po tozadevnem priporočilu in namigu najvišjih deželnih oblasti. Ta prepoved je seveda močno vplivala na slovensko konzervativno politiko, saj je bila duhovščina njen glavni nosilec in agitator. Pod škofom Kahnem se situacija ni bistveno spremenila. Sicer je zagovarjal osnovne državljanske pravice, ki da naj se jih poslužujejo tudi duhovniki in je direktno posegal s pastirskimi pismi in drugimi koraki v volilne boje, vendar je tudi on upošteval in spoštoval meje, ki so veljale za koroške Slovence na krškem ordinariatu. Deželne oblasti so bile s Kahnem dosti manj zadovoljne kot z njegovim predhodnikom. Direktno so se vmešavale v zadeve bogoslovnega semenišča in se predvsem zanimale za narodnostno pripadnost semeniščnikov. Ko je Lambert Einspieler, poznejši poslanec državnega zbora, postal po presoji deželnih oblasti premočan in prevpliven, so te zastavile vse sile, da je bil odstavljen kot knezoškofijski kancler. Kot tak je imel odločilno vlogo pri nastavljanju in nadziranju kaplanov in duhovnikov ter vpogled v korespondenco škofije. Deželni predsednik je domneval, da je prav on posredoval slovenskim državnim poslancem interni material za njihove interpretacije v državnem zboru glede šolstva na Koroškem. Po njegovem mnenju je pospeševal tudi kariero slovensko narodno zavednih duhovnikov v taki meri, da so kaplani, ki so hoteli napraviti kariero, začeli z delovanjem v slovensko-nacionalnem smislu. Po presoji deželnega predsednika je bil Lambert Einspieler, ki je premišljeno deloval za kulisami, glavna opora agitatorjev slovenskega nacionalnega gibanja na Koroškem.

Ne moremo se tu spuščati v vse tiste nemško-nacionalne teze o slovenskem gibanju in slovenski narodni zavesti na Koroškem, ki so nam znane. Tudi ne moremo razpravljati o vsebini interpelacij slovenskih državnih poslancev v tem razdobju in nekaj let pred njim. Vendar je treba pripomniti eno: deželnim oblastem, v prvi vrsti deželnemu predsedniku Schmidu-Zabierowu in voditeljem nemških nacionalcev je bilo prav dobro znano, da nosi vse breme slovenskega nacionalnega gibanja duhovščina. Zato je bil njihov cilj jasen: doseči so hoteli odločilen vpliv na politiko škofijstva v zadevi slovenske duhovščine, kar se jim je v neki meri posrečilo z odstranitvijo Lamberta Einspielerja s tako vplivnega mesta. S tem so hoteli preprečiti tudi vpliv vseslovenskega katoliškega gibanja na slovensko konzervativno politiko na Koroškem. Deželni predsednik je pričakoval z odstranitvijo Lamberta Einspielerja izboljšanje situacije na Koroškem, saj je mogel Einspielerjev primer veljati kot učinkovit svarilen vzgled vsem ostalim slovenskim duhovnikom. Deželni predsednik je prosil nadrejeno oblast, da naj vpliva na to, da krško škofijstvo prepreči narodno udejstvovanje duhovščine. Taka prepoved bi v prvi vrsti prizadela slovensko-konzervativno stranko in koristila nemškimi nacionalistom.

Medtem je bila vsa aktivnost nemških nacionalcev usmerjena na ohranjanje nemških privilegijev, pri čemer so jo izdatno podpirale deželne oblasti,

ki se jim je moralo, kot smo videli, podrediti v slovenskem vprašanju, tudi škofijstvo. Slovenski in nemški klerikalci so se politični preosnovi nemških konzervativcev leta 1894 v krščansko-socialni smeri upirali oblastnemu nastopanju nemških nacionalcev in pri tem dosegli tudi uspehe, kot na primer pri deželnozborskih volitvah 1896, ko sta v šmohorsko-trbiškem volilnem okraju prodrli nemški konzervativni kandidat Huber in slovenski konzervativni kandidat Grafenauer. Leto pozneje je pri državnozborskih volitvah prodrli Lambert Einspieler s pomočjo nemških konzervativnih volilnih moč iz Trga (Feldkirchen).

Isto leto zaznamo »kvalitetno spremembo v silnosti protislovenske dejavnosti nemško nacionalnega liberalizma na Koroškem. Nemški meščanski nacionalisti so svoj boj proti prizadevanjem slovenske manjšine v deželi stopnjevali do te mere, da je liberalni in meščansko demokratični značaj njihovih teženj čisto zbledel, izključno gospodovanje nemštva pa ostalo takorekoč njihovo glavno vodilo.« (Pleterski, Narodna zavest ..., str. 330). Nemci so se začeli z vso silovitostjo bojevati za ohranjanje svoje gospodujoče vloge. Pri tem boju so izrabljali vsa sredstva, predvsem pa so se opirali na svojo gospodarsko moč v deželi in na zavezništvo z nemško-nacionalno usmerjenim uradništvom in učiteljstvom. Poraz pri državnozborskih volitvah 1897 je stopnjeval njihovo aktivnost. V Koroški kmečki zvezi so imeli zaveznika oziroma je bila zveza njihova podaljšana roka, s katero so hoteli še v večji meri prodreti na slovensko etnično področje. Kmečka zveza je prirejala na slovenskem etničnem ozemlju shode, kjer so nastopali nemško nacionalni in državni poslanci in kjer je kak Nemcem prijazni Slovenec in lokalni veljak praviloma spregovoril tudi v slovenščini. Da bi se znebili svojega proticerkvenega značaja so za te shode organizirali tudi nekega meniha, ki ga »Mir« običajno naziva kot propalega.

Poleg svojega nemškega glasila je kmečka zveza začela izdajati leta 1898 posebno slovensko prilogo »Koroški kmeti list«. S poudarjanjem lokalnega patriotizma že v naslovu samem se je hotela opredeliti do kranjskih hujšakčev. List je treba seveda razumeti tudi kot direktno reakcijo na občutljivo in za pojmovanje koroških Nemcev vsekakor nečastni propad pri državnozborskih volitvah 1897. Kam bo merila politika novega slovenskega lista na Koroškem je bilo jasno od vsega začetka. V »Povabilu« je »Koroški kmeti list« pisal o potrebi naprednega lista za koroške Slovence in s tem ošvrknil Mir. Priznal je, da kmečka zveza, ki že 15 let izdaja svoje glasilo le v nemščini ni popolnoma dosegla svojega cilja, kajti v slovenskih delih dežele se najdejo še vselej kmetje, ki ne znajo brati v nemščini napisanega glasila ali pa nimajo denarja, da bi si naročili nemški list. Iz tega jasno sledi, koga je nemški list hotel nagovoriti. Že v prvi številki je Koroški kmeti list začel borbo proti Miru.

List je zastopal ideje koroške kmečke zveze in nemško-nacionalnega tabora na Koroškem. Propagiral je znano geslo kmečke zveze, da naj kmet voli kmeta, ne advokatov ali duhovnikov, kajti le kmet razume kmeta. Poudarjal je ob vsaki priliki napredno usmerjenost in pisal: »Nikdor noče slovenskemu kmetu slovenščino vzeti ali pa skrajšati. — Naj ostane Slovenec in naj ima v časti materinski jezik.« S tem seveda ničesar ne pove o potrebnem izobraževanju v materinem jeziku in o slovenščini v šoli. Prav te zahteve slovenskega vodstva na Koroškem je dosledno zanikovalo glavno glasilo Koroške kmečke zveze, še danes izhajajoča in nič boljša »Allgemeine Bauernzeitung«.

Koroški kmetski list nastopa proti hujskačem, slovenskim seveda in poudarja v skladu miselnosti Nemcem prijaznih Slovencev potrebo po znanju nemščine. Cilj Koroškega kmetkega lista je, združiti vse slovenske in nemške kmete Koroške. Ob priliki volilnega boja za občinska zastopstva leta 1898 imenuje slovensko propagando dosledno kot hujskanje in aktiviste slovenske stranke kot hujskače. Nemško-nacionalno-stranko imenuje kot napredno, sploh je vsaka nemška stvar napredna, vsaka slovenska akcija pa klerikalna. Etnični pojem Slovenec (nacionalno zavedni Slovenec) povezuje s politično klasifikacijo »konzervativno-klerikalen«, medtem ko etnični pojem Nemec (splošno-noveljavno) povezuje s politično opredelitvijo »napredno-liberalen«. Globlja je socialna dimenzija tega razlikovanja: »Poglejmo en malo okoli sebe — en malo po krasni rožni dolini — kdo so naprednjaški možje in kdo je privrženec klerikalcev. Veči premožnejši posestniki, ljudi, koji ste bolj omikani — vsi ste za napredek, vsi ste hvaležni sredstvu nemščine; nemški jezik vam kaj dobro služi, da si gospodarjenje zboljšate. — Klerikalcem pokorni so pa le bolj revni kočarji. Nočemo jih zavolj gmotno — slabega stanja obrekovati, a krivo temu je tema, kateri služijo, tema ki ovira vsaki napredek.« Tu se že kaže stanje, ki je dovoljevalo naglo uveljavitev in napredovanje tretje politične sile na Koroškem.

Slovenska konzervativno-klerikalna stranka je tudi v spremenjenih političnih razmerah ob uvedbi splošne volilne pravice ostala v starih okovih in vztrajala pri ostarih oblikah in metodah politične agitacije. Za maso novih volitev se ni dosti brigala in jih delno celo prezirljivo gledala, kar se ji je močno maščevalo. Mrtvilo, ki je vladalo v stranki prav ob prelomu stoletja, je povzročilo tudi hud volilni poraz ob deželnozborskih volitvah 1902, ko je bil v deželni zbor izvoljen izmed slovenskih kandidatov le Grafenauer. Treba je seveda povedati, da so z reformo volitev za deželni zbor razdelili prej enoten velikovski volilni okraj v dva dela, kar je škodovalo slovenski konzervativno-klerikalni stranki. Sele pri zadnjih deželnozborskih volitvah pred prvo svetovno vojno so Slovenci spet osvojili poslanski mandat v velikovškem volilnem okraju. Slovenska duhovščina je prav v teh letih močno popustila pri volilni agitaciji in političnem delu iz nam že znanih razlogov. Slovenski vaški veljaki so iz interesov gospodarske rasti že zdavnaj prešli v tabor nemško-nacionalne stranke, ne da bi s tem že bili izgubili svoj materinski jezik. Poleg duhovščine in vaških veljakov bi pri volilni agitaciji bilo lahko nastopilo še učiteljstvo. Toda tudi to ni pripadalo — seveda z malimi izjemami — slovenskemu konzervativno-klerikalnemu taboru. Zato je poskrbela že primerna vzgoja na celovškem učiteljsku in na še bolj učinkovit način deželni šolski svet in nadrejeno uradništvo.

Duhovščini so mislili deželni uradni krogi dodeliti posebno nalogo — pomagala naj bi dvigniti v deželi moralo in gospodarstvo.

Gospodarstvo je bilo povsem v nemških rokah tudi v slovenskem delu dežele. Še posebej velja to za industrijo. V južnem delu dežele so z večjo industrializacijo v drugih predelih države propadle nekatere industrijske veje in obrt, vendar je slej ko prej obratovalo več tovarn, ki so vezale nase večje število domačega delavstva. Uradništvo teh podjetij je bilo domena Nemcev, ki so prihajali na slovensko etnično ozemlje tudi iz drugih dežel.

Socialno-demokratska stranka je na Koroškem našla dobra tla za svojo agitacijo v vseh delavskih središčih, predvsem pa na področju beljaškega

volilnega okraja. Najhujši konkurent socialnodemokratskega gibanja na Južnem Koroškem ni bila slovenska konzervativno-klerikalna stranka, temveč so to bili nemški nacionalci. Medtem ko se slovenska konzervativno-klerikalna stranka skoraj ni potegovala za volilne upravičence splošne kurije, se je med nemškimi nacionalci in socialdemokratsko stranko razvnel prav tu oster boj. Pri tem so se nemški nacionalci posluževali vseh tistih oblik pritiska, ki so jih bili preizkusili že v dolgoletnem političnem boju proti Slovencem. Niso razlikovali med socialdemokratsko in slovensko-konzervativno klerikalno stranko. Vodili so brezobziren boj za svoj politični cilj — to je popolno obvladanje Koroške. V prvi vrsti so seveda izrabili v tem boju svojo gospodarsko moč in silili delavce, da so volili nje. Pri tem so se zavedali tihega soglasja koroških uradnih krogov.

Vendar so dobili slovenski volilci z nastopom socialnodemokratske stranke možnosti izbire. Zaradi znane volilne geometrije je slovenska konzervativno-klerikalna stranka imela upanje na volilne uspehe le v enem volilnem okraju, razen če se je povezala s sorodnim gibanjem med Nemci; glasovanja pri volitvah kažejo, da socialno demokratska stranka ni odvezemala glasov slovenski konzervativno klerikalni stranki, temveč, da je zabranjevala na slovenskem etničnem prostoru še večji dotok k nemškim nacionalcem. Zaradi specifične situacije delavstva v industriji na slovenskem etničnem prostoru in zaradi lokacije te industrije v krajih kmečkega značaja ali s popolno kmečko okolico, je socialno demokratsko gibanje prodiralo naglo tudi med kmečkim prebivalstvom. Delavstvo, ki je bilo zaradi drobne zemljiške posesti vezano na kraj bivanja, je občutilo na primeru mezd tudi negativne posledice svojega položaja. Slovensko prebivalstvo in delavstvo se je začelo oprijemati stranke z internacionalnim značajem in ji dajalo prednost pred nemškimi nacionalci. Odnos slovenske konzervativno-klerikalne stranke do socialnodemokratske ni bil negativen, še posebno ne njenih volilcev. Socialno demokratska stranka pa je slovenske zahteve po enakopravnosti dostikrat napačno razlagala. Morda bi v tej zvezi bilo treba omeniti vodstveni kader socialnodemokratske stranke, ki je deloma prihajal iz sudetskih dežel. Značilno je tudi, da je le malo znanega o aktivistih slovenske narodnosti socialnodemokratske stranke.

Še nekaj o situaciji na Koroškem v letih 1893—1903, ki jo hočemo prikazati na osnovi dokumentov, ki orisujejo koroško atmosfero in dajo delno razlago za stagnacijo slovenske konzervativno-klerikalne stranke. Še enkrat naj opozorim na primer Lamberta Einspielerja in na zastraševanje slovenske duhovščine.

Ko je prišla na vlado koalicija kneza Windischgraetza, je deželni predsednik označil »Mir« kot nasprotnika koalicije, izdajatelja lista Gregorja Einspielerja za hipernacionalca,¹ ki je zelo energičen in strasten.² Poudaril je, da se njegov list bere bolj na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem kot na Koroškem. Gregorja Einspielerja so dolžili tudi agitacije v prid grško-pravoslavni cerkvi in tega, da je dobil neko subvencijo iz Petrograda.³ Javnost je bila razburjena in z Einspielerjevim stališčem nezadovoljna. V zadevo se je vključilo zunanje ministarstvo,⁴ ki pa ni moglo dognati, kdo je pošiljal iz

¹ KLA Präs. Fasz. 117/1993 de 895

² KLA Präs. Fasz. 162/612 de 889

³ KLA Präs. Fasz. 182/284 de 894

⁴ KLA Präs. Fasz. 182/358 de 894

Ljubljane dopise o panslavističnemu delovanju Einspielerja v Petrograd.⁵ Javnost je bila seveda namensko in organizirano razburjena, kajti v koroških listih je začela prevladovati nemško nacionalna smer;⁶ s kakšno strastjo so nemški nacionalisti nastopali proti Gregorju Einspielerju je znano iz primera podklosterskega incidenta, kjer je prišlo ob priliki volitev do uboja. Nemški nacionalisti so Einspielerja obdolžili moralne krivde.

Ministarstvo za bogočastje in pouk se je zanimalo za razširjenost »Rimskega katolika« med koroško študirajočo mladino.⁷ Ko je sprejelo tozadevno poročilo deželnih oblasti, je ukazalo, da se vodstvom šol na primeren način dopove, da prepovedo branje lista šolarjem in jih opozorijo, da v njem ne smejo objavljati spisov.⁸ Značilna je v tej zvezi ugotovitev ravnateljstva višje realne šole v Celovcu, ki pravi: »Na višji realni šoli v Celovcu uspehi pouka slovenščine niso bili nikdar tako uspešni, da bi šolarji najvišje stopnje (IV. razreda) občutili potrebo, da bi segli prek šolske knjige in brali produkte slovenske literature«.⁹

Slovenski poslanci so v državnem zboru interpretirali zaradi šolstva na Koroškem¹⁰ in leto pozneje zaradi uradovanja celovškega okrajnega glavarja Nevina.¹¹ Imenovani okrajni glavar je zaviral politično delovanje koroških Slovencev pod pretvezo svojega staroavstrijskega mišljenja in ohranjevanja nacionalnega miru na Koroškem, ki se je je posluževal pred njim tudi že deželni predsednik Schmid-Zabierow.¹² Leta 1896 je prepovedal zborovanji Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem v Pokrčah in v Vetrinju ter kaznoval kmeta Martina Sticha zaradi njegovega govora na nekem zborovanju društva.¹³ Deželni predsednik je označil ravnanje Nevina kot »politično nespametno«¹⁴ in povedal, da mu je večkrat ukazal, da naj bo posebno v vseh nacionalnih vprašanjih objektivni.¹⁵ Okrajni glavar se je zagovarjal, da je pred zborovanjem v Vetrinju razsajala davica, ob času zborovanja v Pokrčah pa parkljevka in slinovka.¹⁶ Sicer pa sam priznava, da je pokrški župan izoliral vas predvsem iz želje po »miru in varnosti«, da bo preprečil hujskanje občanov medseboj. Nadalje odkrito pove, da so mu bile v obeh primerih bolezni živali in ljudi, ki so izbruhnile in bile uradno konstatirane, dobrodošel razlog, da je prepovedal nameravane tabore. V vetrinjskem primeru je naprosil Nevina državni poslanec in tovarnar Moro, da prepreči izvedbo tega zborovanja v Vetrinju in bližnji okolici, da bi tako preprečil nahujskanje delavcev njegove tovarne. Nevin je rekel, da se na takih zborovanjih le hujska proti nemškemu ljudstvu in liberalizmu in da se na njih navadno spodkopava avtoriteta oblasti pri slovenskemu prebivalstvu. Osporaval je tudi ugotovitvi deželnega predsednika, da je ravnal »politično nespametno« in pripomnil, da ima danes pri ljudstvu pojmov politične nespameti navadno fatalen okus po političnem strahopetstvu. Potem »odkriva« smisel vse slovenske kampanje proti svoji osebi. Slovenci, da zasledujejo gotov tak-

⁵ KLA Präs. Fasz. 182/655 de 894

⁶ KLA Präs. Fasz. 182/1135 de 894

⁷ KLA Präs. Fasz. 182/731 de 894

⁸ KLA Präs. Fasz. 187/85 de 895

⁹ KLA Präs. Fasz. 187/142 de 895

¹⁰ KLA Präs. Fasz. 184/934 de 894

¹¹ KLA Präs. Fasz. 191/1903 de 896

¹² KLA Präs. Fasz. 162/612 de 889

¹³ KLA Präs. Fasz. 191/1874 de 896

¹⁴ KLA Präs. Fasz. 191/1917 de 896

¹⁵ KLA Präs. Fasz. 191/1916 de 896

¹⁶ KLA Präs. Fasz. 201/285 de 898

tičen cilj o katerem je obveščen preko konfidenta, ki ga je bil urinil na sestanek slovenskih voditeljev. Slovenski voditelji nameravajo slovenizirati najprej celovško okrajno glavarstvo, nakar naj bi sledila glavarstva Beljak, Velikovec in Šmohor.

Prej je bilo govora o državnozborskih volitvah 1897. Ob teh volitvah je slovensko konzervativna stranka utrpela v boroveljskem okraju in v okraju Celovec-dežela hude izgube. Te izgube pa so bile direktna posledica vmešavanja celovškega okrajnega glavarstva v potek volitev. Izkazala sta se okrajni glavar Nevin in dr. Hermann Blodig. Proti ravnanju dr. Blodiga pri volitvah v Vetrinju je katoliško politično društvo vložilo protest. Nemško nacionalni volilec Matthias Kopeinig je reklamiral volilca Michaela Jakopiča, ki je bil gospodarsko od njega odvisen, za nemško nacionalno stranko. Jakopič se je bil pridružil prostovoljno katoliški stranki in se mudil z drugimi volilci v župnišču, od koder ga je hotel izterjati Kopeinig s pomočjo dr. Blodiga.¹⁷ Mac Nevin, ki je ob interpelaciji slovenskih poslancev v državnem zboru zaradi njegove osebe zahteval osebno zadoščenje in ga ni mogel spraviti k pameti niti deželni predsednik¹⁸ je branil dr. Blodiga in mu nasvetoval, naj toži predstavnika katoliškega političnega društva Legata zaradi žaljenja časti pri višjem državnem pravdnistvu v Grazu. Na celovško državno pravdnistvo pa sta oba napisala žolčno pismo, usmerjeno proti Badenijevi vladi in večini v državnem zboru; obenem sta si privoščila celovski urad: »Da je katoliško-politično društvo za Slovence na Koroškem v Celovcu nacionalno-slovenski hujškaški inštitut najčistejšega kova, bo slavnemu višjemu državnemu pravdnistvu prav tako dobro znano, kot mi mora to priznati c. kr. državno pravdnistvo v Celovcu, če seže na dno svoje nacionalno brezbarvne in jeziček na tehtnici pravice predstavljajoče vesti, kamor več ne seže oportunistično balanciranje trenutne večine v državnem zboru.«¹⁹ Grobo pismo tudi ob koroških razmerah ni moglo ostati brez posledice, še prav posebno ne, ker je predstavnik katoliškega političnega društva najavil, da hoče resnico dokazovati. V zadevo se je vključilo tudi notranje ministrstvo, in ukazalo, da Blodig nemudoma umakne tožbo proti predstavnistvu katoliškega političnega društva Legatu. Proti Mac Nevinu je odredilo disciplinarno preiskavo. Sicer pa je deželni predsednik že pred tem vsaj verbalno močno kritiziral ravnanje okrajnega glavarja.²⁰ Blodig je seveda tožbo proti Legatu umaknil²¹ in sodišče je postopek ukinilo.²² Razen pri svarilu je ostalo vse pri starem. Značilna je intriga proti celovškemu sodišču, ki je v tem času še razreševalo slovenske tožbe.

Prav v volilnem letu 1897 je prispel na Koroško nov deželni predsednik Freydenegg, ki mu je koroški kmetijski list svetoval, da naj ravna enako kot njegov predhodnik, pa bo na Koroškem kmalu mir in red. Takoj ob početku svojega uradovanja je bil konfrontiran z nemškonacionalnimi demonstracijami v Celovcu, posebno pred škofijstvom. Oblasti so pričakovale protidemonstracijo.²³

Že pod njegovim predhodnikom so tekale raziskave znanja drugega deželnega jezika med uradniki.²⁴ Poizvedovanja so bila občasna in trajala več let.

¹⁷ KLA Präs. Fasz. 199/632 de 897

¹⁸ KLA Präs. Fasz. 199/135 de 897

¹⁹ KLA Präs. Fasz. 199/1919 de 897

²⁰ KLA Präs. Fasz. 199/1035 de 897

²¹ KLA Präs. Fasz. 199/1998 de 897

²² KLA Präs. Fasz. 199/2035 de 897

²³ KLA Präs. Fasz. 197/2178 de 897

²⁴ KLA Präs. Fasz. 184/289 de 894

Tako vemo, da so krajevni šolski sveti Globasnice,²⁵ Kazaz²⁶ in Šmihela pri Pliberku²⁷ uporabljali pri dopisovanju z nadrejenimi oblastmi le slovenščino. V katerem jeziku so dobivali odgovore sicer ni povedano, pač pa lahko domnevamo, da v nemščini. Z velikovškim okrajnim glavarstvom so uradovali edinole v slovenščini občini Bistrica pri Pliberku in Globasnica, občasno pa občini Jezersko in Črna. Dobivale so le nemške odgovore in se menda zaradi tega niso nikoli pritoževale.²⁸ Celovski deželni glavar je poročal, da uradu dopisuje v slovenščini občina Kotmara vas. Tu je deloval znani Prosekar, o čigar tragični usodi pripoveduje Prušnik-Gašper v knjigi »Gamsi na plazu«. Nevin zastopa mnenje, da bi slovenske vloge moral sprejemati tudi okrajni šolski svet, kar očitno ni delal, ne da mu bi bilo treba vlog na to reševati v slovenščini, kar da tudi ne dela okrajno glavarstvo. Da bi bila nadrejena oblast prisiljena poslovati v drugem deželnem jeziku, če to dela podrejena oblast, je izključeval, razen če bi prišlo do tozadevnih večinskih sklepov, kar pa je bilo na Koroškem itak izključeno.²⁹

Slovenski poslanci v dunajskem državnem zboru, med njimi Lambert Einspieler, so 1897 zopet interpelirali zaradi jezikovne enakopravnosti na Koroškem in Spodnjem Štajerskem.³⁰ Koroškim oblastem se z materialom za odgovor ni mudilo.³¹ Notranje ministrstvo je želelo tudi konkretne podatke o znanju jezikov koroških političnih uradnikov.³² Iz podatkov samih, ki so na razpolago, se ne da sklepati o usposobljenosti uradnikov v drugem deželnem jeziku. Kriteriji, ki so jih navedla razna okrajna glavarstva, so zelo nedoločeni in različni.³³ Bolj točni so podatki, ki so bili zbrani na izrecno zahtevo notranjega ministrstva le nekaj dni po prvem poizvedovanju. Obenem s ponovno zahtevo po teh podatkih je ministrstvo opozarjalo politične uradnike k najstrožji objektivnosti nasproti raznim narodnostim ter prosilo za poročilo glede pritožb proti velikovškemu in celovškemu okrajnemu glavarstvu. Uradniki naj se ne udeležujejo prireditve izrazito političnega in nacionalnega karakterja, je opozarjalo ministrstvo in obžalovalo delno, včasih tudi popolno neznanje slovenščine pri velikem delu političnih uradnikov v okrajih, kjer so naseljeni Slovenci. Kritiziralo je tudi odprto negativno zadrževanje uradnikov nasproti slovenskemu prebivalstvu. Kritike je bil deležen velikovski okrajni glavar Richard Kreuter zaradi udeležbe na prireditvah in zabavah »Südmarke« in nemškega Schulvereina. Tudi o zadržanju Nevina je hotelo podatke. Naročilo je temeljito preiskavo in zahtevalo, da se izvajanje ukazov izpolnjuje ter da se kaznuje tiste, ki tem nasprotujejo.³⁴ Deželni predsednik je priporočal mlajšim uradnikom priučenje drugega deželnega jezika, sicer pa je menil, da je Kreuter objektiven, da pa tožbe slovenske strani o Nevinu niso povsem neutemeljene.

Zanimivi so odgovori o znanju jezikov političnih uradnikov v Šmohorju, Beljaku, Celovcu in Velikovcu. Zopet se pojavijo koroške značilnosti. Iz Šmohorja so sporočili, da so v letu 1898 sprejeli le dve slovenski vlogi s strani ciril-metodovega društva iz Šent-Stefana na Zilji. Vse druge vloge, da so bile

²⁵ KLA Präs. Fasz. 194/85 de 896

²⁶ KLA Präs. Fasz. 194/86 de 896

²⁷ KLA Präs. Fasz. 194/140 de 896

²⁸ KLA Präs. Fasz. 194/140 de 896

²⁹ KLA Präs. Fasz. 194/140 de 896

³⁰ KLA Präs. Fasz. 199/1806 de 897

³¹ KLA Präs. Fasz. 199/2071 de 897

³² KLA Präs. Fasz. 201/2036 de 898

³³ KLA Präs. Fasz. 201/2050 de 898

nemške, kar ima svoj vzrok v tem, »da slovensko prebivalstvo prav tega dela Koroške zna skoraj brez izjeme nemško in je tudi vajeno, da z uradi občuje v tem jeziku«. ³⁵ Deželni predsednik je opozoril šmohorsko okrajno glavarstvo na to, da mora slovenske vloge reševati v slovenskem jeziku, kar pa na Koroškem kakor smo že slišali, ni delalo nobeno okrajno glavarstvo. Na beljaškem okrajnem glavarstvu sta dva uradnika znala slovenščino, ne pa lokalnega slovenskega dialekta, kot je rečeno. Na celovškem okrajnem glavarstvu se je en sam uradnik popolnoma naučil slovenščine, ki jo je govoril tudi znani Nevin. Na velikovškem okrajnem glavarstvu se je naučil slovenščine glavar Kreuter. Rečeno pa je, da pismene slovenščine prebivalstvo v veliki večini le težko ali pa tudi sploh ne razume in da se bo moral glavar še močno truditi, preden bo obvladal značilnosti dialektov, ki se govorijo v velikovškem okraju. Vsega je torej 5 uradnikov na štirih okrajnih glavarstvih v neki meri znalo tudi slovensko.

Naj za ilustracijo razmer in socialno-gospodarskega aspekta nacionalnega vprašanja na Koroškem navedem še agitacijo za utrakvistično šolo v Šentjakobu v letu 1900. Agitacijo je insciniral in vodil znani bogati kmet, gostilničar in trgovec Josef Schuster, toda le iz razloga, ker se je šentjakaška Hranilnica in posojilnica, ki je imela svoj sedež v njegovi gostilni, preselila v drugo poslopje, kjer je bila pravitako gostilna in je bil Schuster v svoji gostilniški obrti močno prizadet. Isti Schuster je, kot poroča beljaško okrajno glavarstvo, deset let poprej kot ultra-Slovenec vodil agitacijo za uvedbo slovenske šole in jo tudi dosegel. ³⁶

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHE POLITIK IN KÄRNTEN 1893—1904

Die slowenische Politik beharrte zwischen 1893—1904 auf ihren konservativ-klerikalen Positionen. Die Zusammenarbeit zwischen den Konservativen bzw. Klerikalen beider Landessprachen wurde gelockert. Beim Aufbau des deutsch-klerikalen Lagers mit christlich-sozialer Tendenz waren die Slowenen maßgeblich beteiligt. Die konservativ-klerikale slowenische Partei mußte trotz scheinbarer Erfolge vor 1900 gerade zu Beginn des neuen Jahrhunderts empfindliche Niederlagen einstecken; sie verstand es nicht, neue Wählerschichten zu gewinnen. Die sozialdemokratische Partei breitete sich im slowenischen Gebiet Kärntens rasch aus. Es kam auch zu Wahlvereinbarungen zwischen der konservativ-klerikalen slowenischen Partei und der sozialdemokratischen Partei, die in der liberalen bzw. deutschnationalen Partei den größten Gegner hatte, der seine dominante wirtschaftliche und politische Macht im Kampf gegen die Sozialdemokratie rücksichtslos einsetzte. Der Allgemeine Bauernbund versuchte vergeblich entscheidend in die Wählerschichten der konservativ-klerikalen slowenischen Partei einzubrechen. Mit dem Auftreten der Sozialdemokratie erhielt die wirtschaftlich abhängige Bevölkerung der slowenischen Landesteile eine Entscheidungsmöglichkeit, die sie zugunsten der Sozialdemokratie zu nutzen wußte. Die Behörden standen der slowenischen Partei bzw. Bewegung weiterhin negativ gegenüber, wobei sich einige Dienststellenleiter besonders hervortaten. So wurde auch die Versammlungstätigkeit der slowenischen Partei behindert. Nur einzelne Beamte waren im gewissen Grade auch der zweiten Landessprache mächtig.

³⁴ KLA Präs. Fasz. 201/2135 de 898

³⁵ KLA Präs. Fasz. 201/2135 de 898

³⁶ KLA Präs. Fasz. 217/1850 de 1900